

Arthur J. Vidich

Graduate Faculty, New School for Social Research
New York, USA

Antropologija u modernom svijetu

Osnovna pretpostavka u američkoj antropologiji, što je bila u modi neposredno pred Drugi svjetski rat i u njegovu toku, bila je da se društva koja su predmet antropoloških istraživanja kvalitativno razlikuju od razvijenog industrijskog društva. Zbog ovih kvalitativnih razlika, čak se smatralo da antropologija treba stvoriti specifične pristupe, metode i pojmove koji će biti primjereni proučavanju primitivnog, plemenskog i predindustrijskog svijeta. Najčešći su predmet antropoloških razmatranja bili pojam kulture (Kroeber, White), odnos kulture i ličnosti (Linton, Kardiner, Du Bois), kulturni obrasci i konfiguracije (Benedict, Kluckhohn), osnovni elementi narodne kulture (Redfield) i racionalna primjena antropoloških spoznaja u upravi (Leighton). Međutim, ni u djelima Marxa, ni u djelima Webera ne nalazimo ovu podjelu društva na industrijska, urbana i zapadnjačka, s jedne, te primitivna i predindustrijska, s druge strane. Njihova je pažnja bila usmjerena na rast i širenje industrijske civilizacije koja je pomakla dotadašnje povijesne i teritorijalne granice i otvorila vrata novim utjecajima. Ovi utjecaji, o kojima će kasnije biti više govora, ne ogledaju se samo u birokratizaciji, masovnim komunikacijama, političkom, vojnom i ekonomskom prožimanju, nego i u širenju tekovina nauke i njenih tehnika. I antropologija je, kao dio Zapadnog svijeta, također utjecala i sudjelovala u procesu zapadnjačke industrijalizacije, kulturne hegemonije i političkog prožimanja. Međutim, američki antropolozi nisu ovako doživljavali probleme; oni su nastavili promatrati svoj predmet proučavanja kao različit i izdvojen od svih suvremenih tendencija i utjecaja.¹

¹ Ovo nije, međutim, u koliziji sa samodefinicijom područja kao sveobuhvatne i univerzalne značnosti. Antropologija se definira kao »nauka o čovjeku« u vremenu i u prostoru. Prostor se odnosi na čitavu površinu zemlje, a vrijeme obuhvaća čovjeka od predhominidske faze do današnjeg vremena. Tako antropologija obuhvaća kulturnu i fizičku povijest čovjeka od najranijih početaka do danas. Fizička antropologija uključuje čitav razvoj čovjekove fizičke povijesti i povezana je s paleontologijom, biologijom, evolucijom, geologijom i ostalim prirodnim znanostima. Arheologija, kao druga grana antropologije sadržava sve prethistrijske dokumente čovječanstva i predstavlja sponu antropologije sa filozofskim, društvenim i kulturnim disciplinama. Kulturna povijest uključuje i arheološku i pisanu povijest čovječanstva, sadržana sva kulturna naslijeđa, kao jezik, nauku, umjetnost, društvo, i sve drugo što se odnosi na čovjeka i njegov rad.

Socijalna antropologija bavi se živim kulturnim tradicijama i ljudskim društvom u punom opsegu njihove kulturne baštine i društvene organizacije. Usprkos ili baš radi širine područja koje proučavaju antropolozi su tek neznatni dio pažnje poklonili neposrednom proučavanju modernog industrijskog svijeta. Ovaj je članak ograničen na ocjenu socijalne antropologije u SAD.

U nešto drugačijem obliku, ovaj je članak objavljen u knjizi *Essays in Honor of H. H. Gerth*, Elliot Eisenberg (ed.), Metzner Verlag, Germany and Praeger Co., N. Y.

U ovom radu željeli bismo uobičajenu perspektivu antropologa promatrati sa suprotnog ugla. Nećemo pretpostaviti da postoje dihotomije na primitivno, predindustrijsko i industrijsko društvo, u čijem se krilu razvija moderna antropologija. Umjesto toga, ispitat ćemo ideološke, intelektualne i povijesne faktore na kojima se temelji odnos antropologa prema vlastitom društvu i prema primitivnim društvima što ih on proučava. Pretpostavit ćemo da su tendencije za osuvremenjivanjem razložile većinu osnovnih pretpostavaka o samom predmetu antropologije pa ćemo iz toga zaključiti koje su posljedice za njenu budućnost. Da bismo postavili prikladan okvir za ovu diskusiju pogledajmo začas kako je na ulogu antropologije u SAD utjecao njen odnos prema javnoj politici nakon Drugog svjetskog rata.

Primjena antropologije nakon 1941.

Početak Drugog svjetskog rata, pojmovi kao što su kultura, obrasci, ličnost, narodna kultura i upravna antropologija počinju se istraživati ne samo u tradicionalno primitivnim društvima nego i u modernim nacionalnim državama. Ruth Benedict, po uzoru na svoju knjigu *Obrasci kulture*, (*Patterns of Culture*) u kojoj obrađuje četiri primitivna društva, izvjestila je o istraživanju Japana u vrijeme rata, u knjizi pod naslovom *Mač i krizantema* (*They Chrysanthemum and the Sword*). Margaret Mead proučavala je ponašanje stanovnika otočja Samoa i Pacifističkog otočja da bi upozorila američke čitatelje na seksualna vrednovanja i predrasude o vlastitom društvu. Kad je Clyde Kluckhohn organizirao u Harvardu istraživački institut za potrebe hladnog rata, primijenio je administrativne i istraživačke vještine stečene u radu sa Navaho Indijancima.² Kardinerovi psihološki instrumenti omogućili su neposrednu usporedbu tipičnih ličnosti vrlo različitih naroda kao što su Allori, Indijanci Visoravni i stanovnici američke gradova. Yucatan i Tepoztlan postavljeni su kao modeli plemenskog društva koje je zadržalo svoje predindustrijske karakteristike i izbjeglo negativnosti modernizacije. Knjiga Alexandera Leightona *Upravljanje ljudima* (*The Governing of Men*) opisuje upravu među interniranim Japancima-Amerikancima u toku Drugog svjetskog rata i prikazuje mogućnost humane i racionalne primjene znanstvenih spoznaja u upravljanju.

Čak i prije Drugog svjetskog rata američki su antropolozi organizirali terenska istraživanja u mnogim dijelovima svijeta. Iako su uglavnom bili usmjereni na Američke Indijance, veza s antropolozima u velikoj Britaniji, vrlo je rano na Čikaškom sveučilištu usmjerila američki terenski rad na veću internacionalizaciju. Novi tereni američkog antropologa postali su Kina, Japan, Afrika, Južna Amerika i često popularizirano Pacifičko otočje.

Drugi svjetski rat i hladni rat postavili su SAD na jedno od centralnih mjesta svjetske pozornice upravo u vrijeme kad je antropologija kao izvor upoznavanja drugih naroda, počela uživati veliki ugled, te je zbog toga naglo porasla potražnja za stručnim antropolozima. Tako su nova radna mjesta za antropologe počeli otvarati vlada, C.I.A., Ured za operativna istraživanja, razni programi za istraživanje stranih područja, centri za međunarodna is-

² Vidi: Walter W. Taylor et al., *Culture and Life, Essays in Memory of Clyde Kluckhohn*, University of Southern Illinois Press, Carbondale, Illinois 1973; a osobito esej Talcotta Parsonsa: Clyde Kluckhohn and the Integration of Social Science, pp. 30-37.

traživanja, centri za istraživanje Rusije, škole i instituti za strane jezike, te sveučilišni odjeli koji su nastojali obrazovati kadrove osposobljene za nove zadatke. Na mnogim sveučilištima otvoreni su odjeli za antropologiju ili se antropologija odvojila od sociologije tamo gdje su ti predmeti bili u istom odjelu. Materijalno ulaganje u ove nove kadrove antropologa opravdano je nadom u posebnu vrijednost antropologa za postizanje nacionalnih ciljeva.

Iako su u očima šire javnosti antropolozi znanstvenici koji ponajprije istražuju egzotične primitivne narode i domoroce na sve četiri strane svijeta, sad se u prekomorska istraživanja uključuju i sociolozi, lingvisti, politolozi i specijalisti za pojedina geografska područja. Na vrhuncu hladnog rata broj takvih novih mjesta u prekomorskim istraživanjima bio je toliko da su predstavnici različitih disciplina mogli surađivati, a ne takmičiti se za ista financijska sredstva. Tako je, bez materijalnih žrtava, razbijen tradicionalni monopol koji su uživali antropolozi kao isključivi istraživači domorodačkih kultura. Dapače, politika hladnog rata još je i povećala materijalnu pomoć svim nivoima profesije. Jedan je rezultat toga bio da su antropološki odjeli na sveučilištima znatno ojačali i profesija se afirmirala u budžetskim planovima. Drugi je rezultat bio da je znatno očvrstnula popularna predodžba o antropologiji i to ne samo u SAD nego i u zemljama gdje su se provodila prekomorska istraživanja.

Vrlo se često sociologe i politologe smatralo antropolozima, osobito u prekomorskim zemljama. Takva je slika o antropologu dovela do privida da je on svestran i sveprisutan.

Kad je početkom šezdesetih godina, i sve više u toku dekade, svjetsko javno mnijenje postalo svjesno uloge američkih društvenih istraživača u tajnim aktivnostima američkih obavještajnih služba (Projekt Camelot, kontra-revolucija i Vijetnam), na antropologe kao na nosioce i predstavnike »američkog kapitalizma, imperijalizma i koncentracije kapitala« stavljena je velika odgovornost. Zbog uvriježene predodžbe o antropologu kao istraživaču za potrebe stranih zemalja, sva je težina negativnog javnog mnijenja u svijetu pala na njega, a ne na pripadnike drugih društvenih znanosti. To je zapravo značilo da antropolozi više nisu dobrodošli i da se na njih sumnjičavo gledalo i ondje gdje su prije radili slobodno.

Do tog vremena, tj. dok se nije stvorila predodžba o vezi društvenih znanosti i obavještajnih služba, antropolozi koji nisu poput sociologa proučavali grupe vlastitog društva, nikad nisu morali paziti na reakcije svojih ispitanika, jer ti ispitanici nisu bili publika kojoj su se oni neposredno obraćali. Sada su pak bili potpuno nepripremljeni na negativnu reakciju Zapadnog svijeta koji je za njih postao nova i možda neželjena publika. Posljedice toga bile su snažne reakcije unutar same antropološke profesije.

Te su reakcije bile dvostruke. Prva reakcija javila se nakon afere Camelot, kad je naglašeno da se pravo na samostalno istraživanje garantira samo ako financiranje projekta nije vezano ni uz kakve političke agencije. Druga je reakcija nastala pošto su objavljene informacije o angažiranju antropologa u obavještajnim aktivnostima u Vijetnamskom ratu, otprilike 1969. Te su vijesti koincidirale s jačanjem domaćeg protesta protiv rata i sa studentskim nemirima na sveučilištima. Nastao je duboki razdor unutar antropološke pro-

fesije između onih koji su zahtijevali opću primjenu kodeksa profesionalne etike, i onih koji su smatrali da je poštovanje profesionalne etike osobna stvar svakog pojedinca. U toj je debati prvenstveno stavljen u pitanje položaj antropologa koji su sudjelovali u obavještajnim aktivnostima. Nećemo dublje ulaziti u prirodu ovog konflikta, jer nas ovdje ne zanima profesionalna etika. Više nas zanima sama činjenica da su ovi problemi postali predmet javne rasprave. Prije Vijetnama i afere Camelot o ovim se problemima nikad nije raspravljalo na profesionalnim sastancima, osim kad se radilo o istraživanjima američkog društva. Usprkos širini antropoloških istraživanja koja obuhvaćaju čitav svijet, profesija nikad nije razmatrala svoju vlastitu ulogu u svjetskim zbivanjima. O pitanjima etike, morala i vrednota što ih postavlja Weberova *Nauka kao profesija* pročelo se raspravljati tek pedeset godina pošto je on napisao taj esej.

Čak i prije nego što je antropologija bila sposobna da apsorbira posljedice koje su proizašle iz njena ovakva položaja u svijesti javnosti širom svijeta, bila je izložena napadima iznutra, što su dolazili od mlađih (i nekih starijih) radikalnih studenata i profesora, koji su na antropologiju prvenstveno gledali kao na instrument društvenih promjena u samim Sjedinjenim državama. Ovaj radikalni element u redovima antropologa bio je dijelom sličan radikalizmu na drugim sveučilištima u SAD, s razlikom što se još povezao s radikalizmom trećeg svijeta i domaćim crnim nacionalizmom. Crnci, Latinoamerikanci, Afrikanci, Pakistanci, Američki Indijanci i drugi, na koje se prije gledalo samo kao na predmet istraživanja, najednom postadoše politička i intelektualna sila unutar same antropologije. Ovaj je razvoj donekle i naškodilo američkoj antropologiji, jer njeni istaknuti lideri nisu bili spremni da primijene nauku kao otvoreni politički instrument u političkom životu američkog društva.

Događaji na domaćem terenu razbili su zaštitni oklop što ga je antropologija uživala zbog udaljenosti između predmeta istraživanja i publike kojoj se obraćala. Društva koja su se prije činila vrlo udaljena i izolirana postala su dio u svrstavanju velikih sila ili objekti internacionalnih političkih aspiracija. Udaljenost između domorodačkog društva i građana metropole time je gotovo izbrisana.

Slom etnocentrizma

U počecima razvoja antropološkog terenskog rada, tj. u drugoj polovici 19. stoljeća, pa čak do početka Drugoga svjetskog rata, antropološka perspektiva nije bila pod utjecajem posljedica penetracije zapadnjačkih institucija u primitivno društvo. Jedan od prvih radova u kojima se spominje ta penetracija jest knjiga Ralphi Lintona *Akulturacija u sedam plemena američkih Indijanaca* (*Acculturation in Seven American Indian Tribes*), objavljena krajem tridesetih godina. Rad Benedictove *Obrasci kulture* (*Patterns of Culture*), tiskan četrdesetih godina, obrađuje plemena Zuni, Hopi, Dobu i Kwakiutl kao izolirane cjeline, iako je američki prodor na Zapad duboko narušio starosjedilačke institucije ove tri indijanske grupe. Antropologija je u ranim fazama svog razvoja prihvatila etnocentrično stanovište domorodaca o njihovom vlastitom društvu i proučavala je primitivna društva s pretpostavkom da je to etnocentrično stanovište ispravno.

Tradicionalno etnocentrično stanovište izraslo je iz opažanja istraživača da se svako pleme, grupa ili narod ponaša superiorno prema drugim društvenim grupama. Obično su istraživane grupe bile relativno izolirane i u vrijeme kad su se definirale osnovne karakteristike etnocentričnog stava još nezahvaćene prodorom zapadnjačkih institucija. U ranim antropološkim istraživanjima etnocentrizam je shvaćen kao osnovni element socijalne organizacije i glavno psihološko uporište povjerenja što su ga pripadnici plemena imali u svoje vlastite institucije i u svoj pogled na svijet.

Povijesno gledajući, starija, primitivna, plemenska, narodna i seljačka društva imala su osobito razvijenu jednu osnovnu karakteristiku zbog toga što su bila prostorno izolirana i mala. Njihova odvojenost od ostalih društava — potpomognuta njihovom vlastitom ideologijom etnocentrizma — i gustoća njihovih unutarnjih društvenih, osobito rodbinskih odnosa, dopuštala je razvoj tipičnih kultura koje su bile potpomognute i podstrekavane izolacijom i etnocentrizmom. Možda je isto tako ispravno pretpostaviti da je u ranim fazama prodora vanjskih utjecaja etnocentrizam primitivnih plemenskih društava nastao kao psihološka obrambena reakcija iz nesposobnosti društva da apsorbira unutarnje potrebe koje su izazvali kontakti s vanjskim svijetom.

Dosta je lako shvatiti zbog čega su prvi antropolozi prihvatili pojam izoliranog društva i primijenili pojam etnocentrizma kao onu integrativnu silu koja povezuje psihološke i socijalne strukture društva koje su proučavali. Međutim, prihvaćanje ovih ideja imalo je dalekosežne posljedice: one su postale podrška za opravdavanje osnovne ideologije antropološke profesije.

U popisu koji slijedi pokušat ćemo rezimirati tradicionalna objašnjenja antropologa društvene korisnosti vlastite aktivnosti:

1. Domoroci i pripadnici primitivnih plemena moraju se proučavati odmah, prije nego što njihovo iščezavanje onemogući bilježenje varijeteta svjetskih kultura.

2. Ova su istraživanja važna jer nam otkrivaju puni raspad mogućih oblika društvenih odnosa koji su se javljali u toku razvitka čovječanstva.

3. Zbog jednostavnosti plemenskog i domorodačkog života i društva, njihovo će proučavanje možda dovesti do otkrivanja obrasca društvenog života mnogo lakše nego proučavanje kompleksnih društava, koja se ne mogu proučavati u njihovu totalitetu.

4. Proučavanje jednostavnih društava može dovesti do boljeg razumijevanja vlastitog društva i njegovih vrednota i tako omogućiti lakše rješavanje vlastitih problema. Primitivni čovjek živi bliže pravim ljudskim uvjetima nego alijenirani čovjek kapitalističkog industrijskog društva. Prema tome, povratak primitivcu nije ništa drugo nego nastojanje zapadnog čovjeka da nađe vlastiti izgubljeni identitet.

5. Svijet je gotovi laboratorij za komparativno proučavanje kultura. Komparativna istraživanja odgojnih metoda, farmakologije, društvenih uloga, političkih institucija, itd. pridonose stvaranju prave univerzalne znanosti o čovjeku.

6. Bolje poznavanje svjetskih kultura omogućit će primjenu racionalne politike kako bi se zemljama u razvoju pomoglo da uđu u moderan svijet a

da istodobno zadrže vlastite karakteristike i autentičnost. Ako industrijalizacija mora prodrjeti u predindustrijski svijet treba izbjeći negativne karakteristike industrijalizacije 18. i 19. stoljeća na Zapadu.

Ključne teme ovih racionala mogu se u naše svrhe sažeti u četiri točke: 1) izolacija i unutarnja integracija primitivnog društva, 2) jednostavno društvo kao model za usporedbu i izvor rješenja za industrijsko društvo, 3) primitivno društvo kao polazište za kritiku kapitalističkog industrijskog društva i 4) svijet kao laboratorij za znanost o čovjeku.³

Uobičajena predodžba o primitivnom svijetu sadržavala je egzotične običaje, iracionalnost i životnu radost. Prema opisima iz antropoloških izvještaja, metodičan rad, disciplina i jednoličnost svakodnevnice nisu bili u slici života primitivnih plemena. Primitivni narodi, plemenski pripadnici i seljaci — bez obzira na ostale životne tegobe — poznavali su dobro svoj status i ulogu, prolazili su kroz jasno definirane životne faze obilježene obredima (rites de passage) i živjeli jednostavnim, neužurbanim životom. Ova je slika predindustrijskog društva pružala živi kontrast industrijskom društvu. U njoj se nije nalazila niti jedna negativna karakteristika industrijalizacije i modernizacije, a primitivan čovjek nije pokazivao karakteristike alijenacije. Prihvatanje pojma o izoliranim etnocentričnim društvima uobličilo je profil antropološkog istraživanja više nego ijedna druga teoretska perspektiva.

Sve dotle dok antropologija može predočavati svijet kao ogroman laboratorij znanosti o čovjeku, sam antropolog ne treba da se identificira niti s vlastitim nacionalnim ideologijama, a niti s procesom zapadnjačkog osvajanja i prodora u primitivni i plemenski svijet. Ideologija o univerzalnoj znanosti poslužila je kao kamen temeljac za sliku antropologa o samom sebi kao nepristanom i neutralnom znanstveniku i sliku primitivnog društva kao cjeline koja se mora odvojeno promatrati i proučavati. Tako se relativno lako mogao očuvati model primitivnog društva kao samodostatnog društvenog organizma, unatoč neprekidne i nepopustljive penetracije industrijskog društva i njegovih institucija u sva područja svijeta.

Dvije su misaone linije, nastale unutar antropologije, mogle ugroziti ovaj dominantan model: marksizam i teorija kulturnih kontakata. S različitih razloga ni jedna od njih nije to uspjela. Zapadni antropolozi-marksisti kao što su V. Gordon Childe, Leslie White i Julian Steward više su bili zabavljeni poviješću civilizacije nego institucionalnim tendencijama 18. i 19. stoljeća. Childov marksizam dolazi do izražaja u njegovim proučavanjima početaka civilizacije na Srednjem istoku, u kojima je s pomoću arheoloških nalaza pokušao dokazati začetke klasne strukture i svjesno stvaranje ideologije kod grupa na vlasti. Njegov je projekt bio zamišljen kao podrška već priznatih Marxovih teorija o nastanku ranih političkih institucija. White, slijedeći Morgana i Marxa, nastojao je dokazati linearnost evolucije svjetskih kultura i na kraju se odlučio za produkciju energije kao univerzalni indeks mjerenja razvoja kultura od nižih do najviših oblika. Whiteov indeks energije primijenjen je u rasponu od ručnog rada do atomske energije i prvenstveno predstavlja teoriju tehnološkog napretka.

³ Neke sam posljedice ove ideologije za rad antropologa analizirao u uvodu knjige Paula Radina: *Metoda i teorija etnologije* (Method and Theory of Ethnology), Basic Books, N. Y. 1966, pp. 1—125.

Osnovne ideje Stewarda formulisane su u njegovu radu *Sociopolitičke grupe domorodaca Basin Plateaua* (Basin Plateau Aboriginal Sociopolitical Groups). On je pokušao dovesti u vezu oblike socio-političkog grupiranja s ekološkim uvjetima. Tu je temu kasnije nastavio u djelu *Narod Portorika* (The People of Puerto Rico), gdje je pokušao povezati vrstu proizvoda (šećer i kava) s oblicima društvene organizacije. Ovo posljednje djelo sadržavalo je i proučavanje više klase u San Juanu, ali nije uspjelo dokazati povezanost klase, političke administracije i vrste proizvodnje. Steward koliko je usredotočen na proizvodnju najbliži je Marxu, ali zbog toga što se smatrao antropologom, orijentirao se isključivo na proučavanje poljoprivredne, a ne industrijske proizvodnje, usprkos činjenici da je Portoriko u vrijeme njegova istraživanja već duboko zagazio u program industrijalizacije. Ni on, a ni njegovi suradnici nisu pokušali međusobno povezati ova dva oblika proizvodnje, kako je to učinio Marx. Stewardova marksistička orijentacija bila je prvenstveno ograničena na predindustrijska društva i stoga on nije bio pripremljen da istražuje efekte kapitalističke penetracije u područja koja je proučavao. Marksistički orijentirani antropolozi nisu se ozbiljnije zadržali na jasnoj Marxovoj ideji o međunarodnoj podjeli rada i nisu upotrijebili ovaj pojam za povezivanje industrijskog i predindustrijskog svijeta, jer se kao antropolozi nisu smatrali istraživačima industrijskog društva.

Istraživači kulturnih kontakata počeli su promatrati kontakte među antropološkim i industrijskim svijetom kao međusobnu razmjenu kulturnih proizvoda, običaja, karakteristika i povremeno, ljudstva, i to osobito pošto je Herskowitz uveo pojam »akulturacija«. Velika je važnost dana tradiciji kao izvoru otpora prema onim elementima zapadnjačke kulture koji su neprikladni za tradicionalnu kulturu. Istraživači akulturacije ukazivali su na Američke Indijance u rezervatima kao primjer otpornosti originalne kulture prema utjecajima dominantnog društva kojim je okružen. Tek mnogo kasnije potpomognuti stavovima samih Indijanaca, antropolozi su ih počeli promatrati kao manjinsku grupu, osiromašenu i zaobiđenu od velikog društva. U svakom slučaju, pojam akulturacije smanjio je naglasak političkog i ekonomskog faktora, tako da je u najčešćoj upotrebi tog pojma »kontakt« reduciran na miješanje kulturnih faktora.

Ni teorija kulturnih kontakata, a niti marksistička perspektiva nisu uspjeli ugroziti dominantan model koji je prevladavao u terenskim istraživanjima. Kao njegova posljedica, zadržala se osnovna dihotomija društva kao teoretski instrumenat i drugo pošto je odbačena kao teorija.

Neki utjecaji antropologije na domorodačko društvo

Početkom 20. stoljeća i sama je antropologija postala izvozna roba industrijskih nacija. Domoroci koji su školovani u misionarskim školama počeli su studirati antropologiju u Zapadnim zemljama. Jomo Kenyatta iz Kenje, Busio iz Gane i Petter Buck s Marskog otočja spominju se među prvim domorocima koji su postali antropolozi i bili preteče jednog trenda kojega čine studenti sa svih strana svijeta. U periodu hladnog rata, domorodački su se studenti sistematski regrutirali u okviru organiziranih programa sveučilišta ili fondacija. Domorodački antropolog postao je nova vrsta stručne publike za nedomorodačkog istraživača-antropologa.

Svjetski pokret protiv nepismenosti i razvoj sveučilišta u raznim dijelovima svijeta približili su antropološke publikacije članovima obrazovanih klasa većine društava. Moje je međutim zapažanje da visokoškolsko obrazovanje nije neophodni uvjet za stimuliranje domorodačkog interesa za antropološke izvještaje. Kad god su antropolozi proučavali nepismena društva, lokalno je stanovništvo davalo veliku važnost monografiji ili knjizi koju bi on objavio, jer ona je bila povijesna registracija koju dotad to društvo nije imalo. Dok sam intervjuirano Paluance, godine 1948, o njihovim tradicionalnim institucijama, oni su me upozorili na etnografske radove japanskih antropologa koji su izučavali Palua u vrijeme japanske okupacije ovog otočja.

Poznata je činjenica da Jugozapadni Indijanci — osobito Zuni i Navaho — ne samo da sakupljaju etnografske studije o sebi u svojim trgovinama za turiste nego upotrebljavaju ove monografije kao uporišta za proučavanje vlastite povijesti i običaja.

Proučavanja duševnog zdravlja u Novoj Škotskoj i Nigeriji, zasnovana je na zapadnjačkim metodama mjerenja mentalne patologije, pobudila su poznatu reakciju gnjeva i među predstavnicima vlasti i među samim ispitanicima.

Kad se pojavi neko djelo koje proučava kompletnu političku strukturu novih ili starih nacija, kao što se to dogodilo s proučavanjem Etiopije i Gane, ili sa Stewardovom knjigom o Portoriku, ono pobuđuje intenzivnu javnu raspravu i diskusiju u društvu. Rad Oscara Lewisa o porodici Sanchez u Mexico Cityju, kao i njegovu knjigu *La Vida* koja obrađuje život u slalomima Portorika, doživjeli su politički vođe i srednja klasa tih mjesta kao udarac nacionalnom dostojanstvu i faktor pogoršanja odnosa s američkom srednjom klasom, iz koje se istodobno regrutira čitateljstvo te literature i potencijalni turisti u te zemlje.

Da spomenemo čitav raspon mogućnosti: knjiga Lawrence Wylia *Selo u Vacluseu* (Village in the Vacluse), koja obrađuje gradić u južnoj Francuskoj, omiljelo je štivo Amerikanaca prije polaska na ljetovanje u Francusku. Čitaoci ove knjige posjećivali bi to mjesto u tolikim masama, da je turizam postao njegova nova industrija. Stari je francuski gradić naglo ubačen u moderan svijet posredstvom jedne etnografske studije. Kasnije istraživanje Wylia (Chanzeaux u Anjouu) proteglo se nekih desetak godina a provodio ga je uz pomoć nekoliko generacija studenata s Harvarda. William Beer⁴ izvjestio je o utjecaju ovog istraživačkog tima na gradić koji su proučavali:

»Od 1958. dolazili su Amerikanci i živjeli u Chanzeauxu radi terenskih istraživanja. Objavili su knjigu o gradiću koja je prevedena na francuski, a koje se primjerak mogao naći u svakom domu u općini. Zbog Amerikanaca snimljena je televizijska emisija, i njeni su protagonisti bili stanovnici Chanzeauxa, a jedan članak, kojeg su čitali i mnogi drugi stanovnici gradića, objavljen u *Réalités*, komentirao, da Amerikanci favoriziraju Joliveta (novu političku elitu) i njihov politički stil . . . Općenite simpatije Amerikanaca za Joliveta, Batardiera, Martineaua, Cherboniera, Bedouina i Belliarda bile su u gradiću dobro poznate, pa iako su neki Amerikanci bili u prijateljskim odnosima s Aubertima i Charbonierima, bilo je jasno da

⁴ *Chanzeaux in Transition: Modernization in a Village of Anjou*, doktorska disertacija, New School for Social Research, 1974, p. 264.

oni kao pripadnici moderniziranog svijeta, favoriziraju novu političku elitu. Intenzitet njihova utjecaja ne može se kvantitativno izraziti, ali je siguran. Otuda i atribut, prijatelj Amerikanaca. Iz ispitivanja se sasvim jasno vidi da je taj termin označavao ljude koji su bili poznati kao prijatelji Amerikanaca, ali nije označavao i neprijateljski odnos onih koji nisu imali taj atribut. U tom smislu, taj je naziv bio sličan političkoj znački modernosti.«

Tako je etnografska monografija izgubila svoj status dokumenta koji je upućen samo znanstvenom ili obrazovanom laičkom auditoriju u visokociviliziranom društvu. Antropolog i ispitanike počinje smatrati dijelom svojeg auditorija, a ta je promjena ujedno simptom promijenjena položaja predmeta istraživanja.

Za naše svrhe možemo ilustrirati bit ovog izmijenjenog odnosa primjerima proučavanja američkih Indijanaca i afričkih Pigmejaca. Američki Indijanci iz rezervata idu u najčešće proučavane narode u svijetu. Generacije američkih postdiplomaca o njima su pisali doktorske radnje, a mnogi su antropolozi zadržali osobne veze s Indijancima iz rezervata tokom čitava života. Što se tiče Indijanaca, oni su živjeli u rezervatu kao da su u gethu i njihova glavna veza s vanjskim svijetom bili su antropolozi i Biro za indijanske poslove (Bureau of Indian Affairs — vladina institucija ovlaštena da nadgleda rezervate). Kastinski odnos prema Indijancima bio je legalno priznat od Biroa, tako da je antropolog hoćeš-nećeš također pridonio nastavljanju kastinskih odnosa, čiji je sastavni dio bio. Kako pokazuje slijedeći prikaz, teško bi se moglo reći da su se Indijanci mogli pozvati na bilo kakva prava da bi odbili sudjelovanje u antropološkim istraživanjima:⁵

»Kao početak pogoršanja odnosa između antropologa i Indijanaca možemo označiti onaj čas, kad se pročula jedna šala na Američkom Jugozapadu, otprilike prije nekih dvadesetak godina, koji je bio meka za mnoge antropologe. Prema toj šali, prosječna Navaho obitelj sastoji se od oca, majke, troje djece i antropologa. U toku nekoliko zadnjih godina ova se šala ponavlja među Indijancima širom cijele zemlje. Iako je ponekad prisutnost većeg broja antropologa u komunij značila više novaca za tu zajednicu, to nije značilo i da je njihova prisutnost bila ugodna ili zabavna, a ponekad je mogla biti i izvor povreda. Danas nije tako lako otresti se antropologa kao nekad, jer uvijek postoji svježa prinova iz antropoloških redova, koji se šire. Usamljenog stranca lako se otarasiti, ali kad je odnos 1 : 100, kao što se čuje da je u nekim mjestima (npr. Hopi i Pine Ridge u ljetu 1969), Indijancima ne preostaje mnogo slobode da odluče što će s tolikom in vazijom. Istodobno, vrlo je teško odbiti suradnju kad posao za antropologa može osigurati kruh na stolu.«

Ovo je vjerojatno ekstremni slučaj. Slični su slučajevi rijetki, osim možda Projekt Vicos u Peruu, gdje su sredstva za antropološko istraživanje direktno utrošena za potpomaganje domorodačke privrede. Ova ilustracija jasno pokazuje da su Indijanci relativno bespomoćni pred prevelikom pažnjom istraživača. Čak ni Biro za indijanske poslove nije kadar da regulira ovaj oblik lova na Indijance .

⁵ Nancy Oestereich Lurie: »As Others See Us«, *New University Thought*, Vol. 7, number 3, Spring 1971.

Sa stanovišta Indijanaca, prisutnost velikog broja antropologa povećava tržišnu vrijednost njihovih informacija. Uz to, njihovo poznavanje domorodačkih običaja i kulture postaje vrijedna roba s kojom mora oprezno postupati da ne bi umanjio vrijednost monete. Može se lako zamisliti da će takva situacija stimulirati inventivnost pojedinaca, čije je vrelo informacija već iscrpljeno. Teško je dokazati postojanje te pojave, jer i sam antropolog može biti zainteresiran za izvjesnu dozu inventivnosti kod pojedinaca od kojih dobiva informacije. Ja znam za samo jedan slučaj, gdje je opravdana sumnja da su domoroci podmetnuli podatke koje je istraživač želio dobiti. U svojoj knjizi *Šumski ljudi* (The Forest People) Colin Turnbull opisuje kako je bio uveden u tajne svetog plemenskog simbola Pigmejaca. Rečeno mu je da se simbol može vidjeti samo noću u pogodno vrijeme. Jedne su ga noći probudili i povelu u mraku varljivim šumskim puteljcima. Kad su stigli do svetog predmeta, istraživaču je bilo dozvoljeno da ga vidi. Sveti predmet bio je komad kanalizacione cijevi koju je iskopala i odbacila neka građevinska grupa pri izgradnji obližnje ceste. Turnbull ga je prihvatio kao sveti predmet bez ikakvih sumnja i pokazuje začuđenom čitaocu svoje sretno otkriće. Vjerojatno je Turnbull živo želio da predmet bude autentičan, dok su Pigmejci to shvatili kao šalu. Naravno, nemoguće je odrediti koliko su česti ovakvi slučajevi, ali se oni mogu pojaviti samo ako je antropolog neosjetljiv na odnos domorodaca prema njegovoj prisutnosti i međusobne odnose dominacije i superiornosti. Podvala je standardni oblik obrane onih koji su potčinjeni.

Praktički gledajući, smatram da su »urođenici« postali rafiniraniji, upućeniji, da imaju razumljivu potrebu za obranom vlastite tradicije, a da su istodobno svjesni svog inferiornog položaja prema antropologu i prema svijetu kojega on predstavlja. Prihvatanje superiornosti razvijenih industrijskih društava rezultira djelomično i iz nižeg položaja u odnosu na predstavnike dominantne industrijske nacije. On također uvjetuje nastajanje psihologije potlačenog i odbačenog koji mora naučiti da se snalazi u svijetu u kojemu dominantna kasta bezrezervno prihvaća svoj položaj dominacije. Socijalna psihologija »urođenika« unapred određuje njegov odnos prema istraživaču (kao što smo prije izložili) i tako obilježava sve podatke koji su sakupljeni.

Poraz tradicije i supstitucija ciljeva

Jasno je da su u većini malih i u nekim većim društvima svijeta poljuljane starije i jednostavnije forme etnocentrizma koji se temeljio na stavovima superiornosti. To je posljedica ne samo brisanja prostorne i teritorijalne izolacije gotovo svih zajednica u svijetu nego i činjenice da se dominantne tendencije kretanja čovječanstva osjećaju posvuda. Na primjer:

1. Stopa i intenzitet penetracije industrijalizacije i eksploatacije sirovina pojačali su se i dosegli dosad nedohvatljiva područja.

2. Domet korporacijskih organizacija obuhvaća čitav svijet. Birokracija kao instrument organizacije i politike postala je karakteristika svih svjetskih zajednica.

3. Organizacije koje obuhvaćaju čitav svijet i širenje sredstava masovne komunikacije i njihovih nuzprodukata približavaju raznovrsne izvore informacija, obrasce ponašanja i životnog stila publici širom svijeta.

Ako terenski istraživač-antropolog i dalje temelji svoj rad na pretpostavci da proučava izolirano, samodostatno društvo kojemu odnosi prema dominirajućim industrijskim zemljama nisu od prvenstvene važnosti za njihov unutarnji opstanak, on preuzima jednu pretpostavku koju ne priznaju njegovi ispitanici i informatori. Jer, oni su kao stanovnici i članovi novih nacija malih zemalja i penetriranih područja bili podložni utjecajima i posljedicama politike dominante industrijske nacije dovoljno dugo, da bi mogli shvatiti kako više ne posjeduju svoju unutarnju autonomiju.

Fluktuacija svjetskih cijena za osnovne produkte života može značiti izobilje ili glad za određeno područje proizvodnje. Takmičenje velikih industrijskih sila za stjecanje kontrole u određenim područjima svijeta može značajno povećati važnost jednog i smanjiti važnost drugog područja. Dogovor o sferama utjecaja među dominirajućim silama može potpuno osujetiti pregovaračku prednost jedne i povećati stratešku vrijednost druge zemlje. Rat među industrijskim silama može stvoriti poprište sukoba od onih zemalja za koje se uvijek smatralo da su udaljeni i izolirani dijelovi svijeta. Pripadnicima malih nacija i penetriranih teritorija teško je zadržati bilo kakvu iluziju o etnocentričnoj superiornosti, jer se prevladavajuća težina dominantnih industrijskih zemalja osjeća posvuda. Socio-psihološka orijentacija prema svjetskim centrima industrijske i političke moći daje pečat kulturnoj situaciji u gotovo svim društvima koja su predmet antropoloških proučavanja.

Niti jedno područje svijeta nije ostalo nedirnuto, iako brzina i intenzitet penetracije variraju od područja do područja. Tako područja udaljenija od metropole mogu biti izložena dubljoj penetraciji nego neka koja su bliže centru. Slično, dijelovi industrijaliziranih zemalja mogu ostati nedirnuti, dok udaljeniji mogu biti izloženi intenzivnoj modernizaciji. Mali grad, ruralno područje, i udaljeni dijelovi unutar dominirajuće zemlje mogu biti kulturno i ekonomski izolirani u istom stupnju u kojem su nekad bile plemenske i seljačke zajednice. Logika penetracije ne upravlja se udaljenošću ili nacionalnim i socijalnim granicama, nego prisutnošću izvora radne snage i drugim ekonomsko-političkim prilikama.

Izazov starijim oblicima etnocentrizma proširio se na čitav svijet i sva društva svijeta u izvjesnoj su mjeri apsorbirala posljedice širenja industrijske civilizacije. U nekim su slučajevima domorodačka društva bila uništena politikom genocida, a u drugima je njihova populacija preživjela, dok im je kultura zatrta. Ponekad opet kao što je npr. slučaj ruskih etničkih grupa u vrijeme Staljina, populacije su bile politički i ekonomski integrirane, ali su zadržale jezik i kulturne običaje. Slično se dogodilo i u mnogim drugim dijelovima svijeta. Svuda su tradicionalne kulturne i socijalne forme u defanzivi i revitalistički i mesijanski pokreti nigdje nisu uspjeli zaustaviti proces modernizacije, industrijalizacije i urbanizacije.

U cjelini, populacije primitivnog, seljačkog i plemenskog društva prihvale su vrednote i ciljeve industrijske civilizacije. One su spremne da napuste svoju kulturnu tradiciju i svoja vjerovanja (iako su manje spremne da prihvate princip discipliniranog, metodičnog rada za nisku nadnicu), u zamjenu za obećanje životnog stila koji će odstraniti teški i monotoni fizički rad iz njihova života i omogućiti im da sudjeluju u modernom životnom stilu, uzbuđenosti i anonimnosti gradskog života. Oni su tradiciju dali u zamjenu

za budućnost i za nadu da će sudjelovati u podjeli plodova industrijalizacije. Tradicionalna društva svijeta zamijenila su svoju prošlost za budućnost koja još nije stigla, ali za koju se nadaju da će uskoro stići. Budući da se posljedice industrijalizacije u tim zemljama nisu još mogle predvidjeti, njene negativne karakteristike nisu ih još zahvatile u punoj mjeri, pa tako priklonjenost industrijalizaciji ostaje i dalje prvenstveni društveni cilj. Rezultat je osjećaj optimizma za budućnost, čak i onda kad razlozi koji bi opravdali takav optimizam realno ne postoje.

Izvor nade i optimizma u svijetu koje se razvija proizlazi iz očekivanja da će se postići ono što se zasad vidi samo kao daleka realnost u glavnim središtima industrijske civilizacije. Takve nade za drugačiji i bolji svijet često se poistovjećuju s religijskim ideologijama i možemo ih možda smatrati nadomjestkom za zaboravljenu ili napuštenu ideologiju. Stoga bi bilo netočno tvrditi da su industrijalizirane zemlje u potpunosti eksploatorske u svom odnosu prema nerazvijenom svijetu. U zamjenu za materijalnu eksploataciju, one su dale sliku budućnosti. Njihov je primjer nadomjestak u obliku nade za napuštene duhovne vrednote tradicionalnog društva.

Dijalektika odnosa između dva svijeta bila bi nepotpuna bez analiziranja ideologija koje su pokušale ponovno oživjeti sliku primitivnog, plemenskog i seljačkog društva kao superiornog urbanom životu industrijskog velegrada.

Ožvljavanje primitivnih i plemenskih vrednota u velegradu

U srcu industrijskog društva, često baš u njegovim najurbaniziranijim centrima, neke grupe koje se sastoje od intelektualaca, omladine, osobito iz višeg i srednjeg socioekonomskog statusa, i ponekad članova ekonomski uspješnih kategorija srednje i više klase, odbacile su dominantne tendencije svog vlastitog društva po tradiciji romantike i rusooštine i odlučile se za primitivne, komunalne i plemenske oblike života i vlastitog izraza. U nekim su slučajevima ti oblici sadržavali sliku primitivnog komunizma, socijalizma i romantičnog anarhizma. U praksi, ovo je značilo uspostavljanje ruralnih i urbanih komuna, migraciju iz grada u nedavno napuštena ruralna područja gradske okoline ili pak u sela, otoke, gradiće ili arhipelage koji su do nedavno bili primitivni, plemenski i seljački teritoriji. To se također odnosi i na hodočašća, osobito u Indiju i Meccu, u stare tvrđave nanovo pronađenih religija, i na druge oblike povlačenja od participacije u društvu čije su vrednote za njih postale neprihvatljive. U osnovi ovih migracija intelektualaca i populacije nalazi se nastojanje da se ponovo pronađe izgubljeni svijet predindustrijskog društva, koji za taj dio populacije nije nikad niti postojao kao dio osobnog iskustva. Oni reagiraju na sliku drugačijeg načina života čiji su izvori romantizirano shvaćanje da je zajednički, agrikulturni i primitivni životni stil lišen problema naprednih industrijskih društava.

Grupe koje su se u novije vrijeme okrenule ovim ideologijama uglavnom su fakultetski školovani pojedinci ili njihova djeca, a ovim su ideologijama bili izloženi u toku fakultetskog obrazovanja iz antropologije i putem populariziranih antropoloških izvještaja o primitivnim i plemenskim društvima. U izvjesnoj mjeri, akademska je antropologija imala ulogu unutar velegrada kao nosilac ideologije primitivizma i predindustrijskog načina života. Tako su tendencije unutar antropologije našle širi društveni izraz u velegradu.

Unutar svojih vlastitih redova akademska je antropologija bila također izvrnuta istim ovim tendencijama koje su, kako je rečeno, bile izražene u ideologijama integriteta primitivnog društva i u upotrebi primitivnog društva kao polazišta kritike kapitalističkog industrijskog društva. Kad su se unutar sveučilišnih redova javili pokušaji nekih grupa da okarakteriziraju čitavu antropološku profesiju kao plemensko grupiranje, godišnji sastanak asocijacije bio je uspoređen sa sastankom klana, a osobiti su se napori uložili da se omogući predstavnicima domorodačkih grupa da izlože svoje umjetničke i zanatske proizvode. Praksa antropologije, koja je do tada samo čuvala ove tvorevine u muzeju, počela je primjenjivati mjere za očuvanje tradicije koja nestaje u svom originalnom ambijentu.

Grupe u velegradu nalaze se u čudnom položaju: nesposobne da održe etnocentrične stavove u odnosu na svoje vlastito društvo, postavljaju na nivo ideologije etnocentrične vrednote bivših društava predstavnici kojih više ne posjeduju vrednote, na kojima se temeljio njihov vlastiti etnocentrizam.

Štoviše, ukoliko su primitivne kulture upotrebljene kao izvor materijala za ove nove ideologije, utoliko su oni koji ih primjenjuju dodali novi psihološki nivo eksploataciji primitivnih i predindustrijskih društava. Ova psihološka forma eksploatacije može se dodati već prije postojećim oblicima kao što su kolonijalizam, misionarsko obraćanje i izravna ekonomska eksploatacija.

Analiza se može provesti i korak dalje. Unutar velegrada, romantična ideologija primitivnog i predindustrijskog služi kao obrana od razočaranja u vlastitom svijetu besmislenog, repetitivnog, takmičarskog rada i ni u kom slučaju potpune sekularizacije od starijih religioznih ideologija. Očuvanje ideje da negdje postoji jednostavniji, razumljiviji i autentičniji način života prema kojemu se pojedinac može postaviti direktno i smisleno, može biti izvor nade i put izlaza za razočarane dijelove srednje i više srednje klase.

Mnogi dijelova svijeta, kao obale Kariba, Afrike, Južnog Pacifika, ribolovna i lovna područja te primitivne i seljačke kulture u mnogim krajevima koji su ranije bili poznati samo antropolozima, misionarima i trgovcima, postala su sada dio poznatog turističkog svijeta. Turistička privlačnost ovih mjesta sve je veća, usprkos činjenici da se baš ova područja moderniziraju i ekonomski razvijaju. Turistička industrija je i sama dio ovog ekonomskog razvoja, ali budući da ona naglašava šarm, egzotiku i primitivnu autentičnost područja, neki elementi domorodačke kulture namjerno se čuvaju za užitek turistima. Ovakvo mumificiranje domorodačke kulture zahtijeva od domorodaca da budu glumci koji će dokazati publici kako razočaranje nije univerzalno. Čitava predstava moguća je primjenom racionalnosti u ponašanju, u pristojnosti, uslužnosti i naivnom šarmu. Tako industrijske tehnike mogu sačuvati neke dimenzije domorodačke kulture kao dijela procesa industrijalizacije.

Antropologija kao primijenjena znanost

Iz diskusije su proizišle neke posljedice za antropologiju, ako se prihvati pretpostavka da primitivna, seljačka, predindustrijska i dekolonizirana društva ne treba više tretirati kao izolirana ili dijametralno suprotna industrijskom svijetu. U izvjesnom stupnju, osnovna ideologija antropologije sada se pro-

mijenila, te ona priznaje utjecaj intenzifikacije stope svjetske penetracije i industrijalizacije u toku posljednjih trideset godina. Mnogi elementi ranijih antropoloških pretpostavki nestali su iz literature i zamijenjeni su temama razvijenim u toku hladnog rata, Vijetnamskog rata i studentskih nemira. Neke od novijih tema jesu:

1. Proučavanje kulture omogućuje nam da odredimo specifični potencijal te kulture za ekonomski razvoj. Racionalno planiranje ekonomskog razvoja nije moguće bez uzimanja u obzir varijable »kultura«.

2. U drugim kulturama treba tražiti one vrednote koje su analogne zapadnim kulturama, a olakšat će ekonomski razvoj. U nerazvijenim zemljama treba pronalaziti i razvijati osobito protestantsku etiku i ideologiju preduzetništva.

3. Otkrivanje nacionalnih vrednota može pridonijeti procesu nacionalne izgradnje novih nacija. Novostvorene nacije osjećat će manjak kulturne kohezije ako ne naglašavaju dominantne integrativne vrednote.

4. Uloga antropologa je kritična, jer mora sadržavati savjetodavnu funkciju u planiranju programa pomoći i političke strategije za nerazvijeni svijet.

5. Seljaci i seljačke kulture glavne su snage za socijalnu i revolucionarnu promjenu u nerazvijenom svijetu. Seljaci kao oni na Kubi, u Meksiku, Vijetnamu i Kini, izvor su energije u revolucionarnim pokretima za nezavisnost. Dominacija kolonijalnih sila može se predusresti unutarnjim otporom ruralnih seljačkih masa. Kapitalistička dominacija velikih sila može se predusresti pokretom trećeg svijeta.

6. Istraživačke sposobnosti antropologa, osobito njegova sposobnost da živi s ljudima i opaža u toku participacije, idealno je prilagođena za proučavanje velegrada, nižih i radnih klasa, slamova, školskih razreda, obrazovnih institucija i komuna. Urbana antropologija, antropologija i obrazovanje, antropologija utopističkih komuna i revolucionarni i protesni pokreti u metropolima nisu samo pravi predmet antropologije nego i najvažniji izvori za poticanje opozicije dominaciji kapitalističkih institucija.

Ove nove ideološke teme označavaju cijepanje unutar antropologije — razdor između onih koji su podupirali ciljeve hladnog rata i onih koji su se suprostavili kapitalizmu i općenito dominaciji velikih sila. Ova druga grupa (predstavljena točkama 5. i 6.) nadala se da će povezati seljački i nerazvijeni svijet i radnike, studente i urbane mase razvijenog svijeta u novu revolucionarnu svjetsku snagu koja će pridonijeti rušenju kapitalizma. Međutim, unatoč ideološkim razlikama, novijim je temama sa starijim zajednička vizija dihotomiziranog svijeta. Dihotomija je sada izražena u terminima: razvijen — nerazvijen, napredni — u razvoju, industrijalizirani — koji se industrijalizira, eksploatatorski — eksploatirani, alijenirani — nealijenirani, kapitalistički — komunistički i treći svijet. Starija predožba o malim, primitivnim društvima i zajednicama zamijenjena je slikom većih grupacija i cjelina, ali je zadržana suprotnost između grupacija.⁷

⁷ Danas je upotreba pojmova »primitivan«, »nepismen«, »urođenik« izvor neugodnosti i antropologu i njegovim ispitanicima. Čak i takvi pojmovi kao »nerazvijeni« i »u razvoju« nisu to mnogo ispravili, jer oni u sebi nose kontinuirano stanje nazadnosti jednih i superiornosti drugih. Čini se da je sada najčešće u upotrebi pojam »koji se industrijalizira«, »koji se modernizira«, ali čak i ti pojmovi nose u sebi implicitnu usporedbu. Nemogućnost da se nađe prihvatljiviji termin koji bi označavao nekada primitivne kulture samo je jezični simptom činjenice da za tako definirani problem nema rješenja.

Dok je u teoriji priznat svjetski domet industrijskih sila i njihov utjecaj, nove su ideologije izrazile svoje priklanjanje društvenom inženjerstvu u cilju ekonomskog razvoja i političke modernizacije, i aktivnoj participaciji u stvaranju društvene promjene i revolucije. I lijevi i desni spremni su aktivno pomoći svojim društvima da postignu one ciljeve koje su za njih definirali.

Novija ideologija ukazuje na vjerovanje da antropologija kao znanost može pomoću »istraživanja« proizvesti sredstva za transformaciju svijeta i prikloniti ga razlozima industrijalizacije ili revolucije. U oba slučaja, antropologija se shvaća kao instrumentalna znanost kojom rukovode ideali iznad same znanosti. To je novija forma primjenjene antropologije koja daleko prelazi granice postavljene antropologu — savjetniku kolonijalnog činovnika ili upravitelja indijanskog rezervata. Ova želja da se primijeni antropološko znanje za rješavanje svjetskih problema, dio je tradicije koja se vraća na staru ideju filozofa-kralja, ali koja u novijoj primjeni smatra čitav svijet područjem aktivnosti.

Ipak, danas se podrazumijeva da se i javne i privatne agencije interesiraju za primjenu antropologije u vlastite svrhe. To mogu biti fondacije s visokim društvenim ciljevima, organizacije s prikrivenim ciljevima informiranja, revolucionari koji žele svrgnuti kapitalizam, bivši domoroci koji traže vlastite interese, te vlada velikih i malih država.

Želja laika da upotrijebe informacije antropologije opća je pojava. Američki antropolozi, kao i sociolozi, psiholozi i ekonomisti prije njih, ubrzo su otkrili da sponsori antropoloških istraživanja ne prikrivaju svoje pravo da direktno ili indirektno utječu na one kojima su sponsori.

Antropologija je nasukana na robove dileme. Kao znanost posvećena transformaciji svijeta mirnim ili revolucionarnim putem, nužno je priklonjena ciljevima svojih sponsora, bez obzira je li to moderna vlada, herojski revolucionari devetnaestog stoljeća ili oboje, što je čest slučaj. Kao znanost o čovjeku, ona je posvećena otkrivanju univerzalne istine u svijetu koji nije stvorila i koji se mijenja čak i brže nego je kapacitet novostvorene teorije da ga shvati. U tom svjetlu, čak i zahtjevi na njenu upotrebljivost mogu postati nevažeci samim tijekom događaja, tako da nagle promjene u politici mogu zahtijevati dodatnu modifikaciju u ideologiji instrumentalizma. Iste svjetske povijesne sile koje su antropologiji dale mogućnost da se postavi kao znanost o čovjeku, također su razbile granice parohijalnog etnocentrizma na kojem je taj zahtjev bio djelomično osnovan.

Dugotrajni, u čitavu svijetu prisutan pomak prema industrijalizaciji i urbanizaciji, i primjena racionalnosti na rješavanje čovjekovih materijalnih i duhovnih zahtjeva, najvjerojatnije neće jenjavati. Samo će najizoliranija područja tijekom vremena biti izostavljena iz utjecaja osnovnih tendencija moderne civilizacije. Kad se to dogodi, tradicija primitivnih, tribalnih i seljačkih društava prestat će postojati.

Međutim, dok stare tradicije nestaju, pojavit će se nove. Ali ove nove tradicije, jednostavno zbog toga što su nove, ne posjeduju legitimnost osnovanu na prihvaćanju. Stariji nosioci prijašnjih tradicija mogu početi promatrati vlastitu prošlost s osjećajem nostalgije i pasivnosti na isti način kao što su slike tih tradicija poslužile stanovnicima razvijenih industrijskih

društava za stvaranje slika suprotnosti vlastitom društvu. Kad industrijska i urbanizirana civilizacija u svijetu postane dominantna tradicija, gotovo će sve populacije biti sposobne da sudjeluju u njezinu odbacivanju u čežnji za jednostavnijim, primitivnijim i idiličnijim oblicima održavanja koji više ne postoje, osim kad su rekreirani procesom industrijalizacije. Ako se to dogodi kada se dogodi, slike primitivnog, plemenskog i seljačkog života koje će dati antropologija, bit će izvor materijala za stvaranje mitova i životnih stilova koji će pripadnicima industrijske civilizacije omogućiti odbacivanje vlastitog svijeta i istodobno život u njemu. U tom smislu, antropologija još može doživjeti ostvarenje cilja da postane primijenjena nauka.

S engleskog prevela *Mira Čudina-Obradović*

Arthur J. Vidich

ANTHROPOLOGY IN THE MODERN WORLD

(Summary)

The underlying assumption of the approaches in vogue in American social anthropology was that the societies studied by anthropologists were qualitatively different from the advanced industrial societies to which they were frequently compared. In this paper we wish to reverse the perspective usually employed by the anthropologists. We will not assume a dichotomy between the primitive, pre-industrial world and the industrial world in which modern anthropology has itself developed. Instead, we will examine the ideological, intellectual, and historical factors that have governed the anthropologist's relationship with his own society and with the primitive world which was his subject matter. We will assume that modernizing tendencies have eroded most of anthropology's basic assumptions about itself and its subject matter, and we will try to indicate some implications that follow for the future of the craft.